

етапі педагогіка краси знаходиться в стані свого концептуального оновлення, утвердження нових принципів та підходів до організації освітньо-виховного процесу засобами краси. Її основні зусилля спрямовані на те, щоб активізувати увагу широкої громадськості до питань естетичної освіти і виховання молоді, обґрунтувати педагогічні умови, необхідні для успішного формування естетичної культури особистості, збагачення її духовно-творчого зв'язку зі світом прекрасного.

**УДК 371:177**

**В.В. Засименко**

### ***ІЗ ІСТОРІЇ РОЗВИТКУ ЕТИКЕТНИХ ФОРМ СПІЛКУВАННЯ***

*У даній статті в історичному аспекті досліджено питання розвитку етикетних форм спілкування.*

*The question of the development of etiquette forms of speaking is investigated in the given article.*

Мовному етикету належить важливе місце у формуванні духовної культури особистості взагалі і культури спілкування зокрема.

Втілений у систему стійких формул та виразів, він передбачає застосування властивих тій чи іншій нації специфічних норм і правил мовної поведінки. У зв'язку з виходом України на міжнародну арену як незалежної і самостійної держави коло її міжнаціонального спілкування значно збагатилося і розширилося. Тож етикет кожного народу є своєрідним еталоном увічливої мовленнєвої поведінки громадян суспільства, виразником людської гідності й честі.

Етикетні форми різних народів різняться між собою, тому розширення кола їх пізнання і використання збагачує людину, підвищує рівень культури спілкування, сприяє формуванню кращих моральних рис особистості.

Протягом усієї історії людства мистецтво спілкування вдосконалювалось, збагачувалось і розширювало сферу дії на особистість та етикетні форми взаємин. У всі часи у всіх народів цінувались такі якості, як толерантність, вихованість, доброзичливість, ввічливість, люб'язність, коректність. Це надбання всього людства, у створенні якого брали участь усі народи, і кожна нація, маючи притаманні тільки їй неповторні риси, робила свій внесок у загальнолюдську скарбницю. Не випадково виникли стійкі словосполучення – слов'янська гостинність, японська ввічливість, англійська коректність, німецька точність й акуратність, французька галантність, без яких наші уявлення про культуру поведінки були б неповними.

Відтак, у процесі спільного підходу до оволодіння формами етикету різних народів створюються суттєві переваги. З огляду на це ми зосередили основні зусилля на меті – висвітлити шлях розвитку етикетних форм спілкування в світовій і українській педагогіці. У процесі реалізації означеної мети основна увага була спрямована на виконання таких завдань:

1. Визначити місце мовного етикету у формуванні в особистості культури спілкування.
2. Висвітлити шлях розвитку етикетних форм спілкування в світовій та українській педагогіці.
3. Оцінити внесок української народної педагогіки в розвиток етикетних форм особистісних взаємин.

Етикет наслідує кращі вікові традиції всіх країн світу. Більшість з цих традицій збереглися і донині, створюючи загальнолюдську культуру спілкування, так званий міжнародний етикет.

В аспекті проблеми, яка досліджується, варто звернути увагу на різноманітні форми спілкування, що і стало метою нашої публікації. Форми спілкування не обмежуються міжнародними державними стосунками – контактами між керівниками різних країн, міністерствами та відомствами. Широкого розповсюдження набувають зв'язки політичних партій, державних установ, університетів та коледжів, підприємств та шкіл. Спілкуючись між собою, представники різних країн, конфесій, поглядів, традицій, культури вступають між собою в особистісний контакт. І саме знання правил тактовного й толерантного поводження, окрім знання іноземних мов та місцевих звичаїв, допомагають людині під час спілкування.

Етикет – важлива складова крос-культурної комунікації, що відіграє чи не найголовнішу роль у спілкуванні індивідів у певному соціумі чи соціальному середовищі. Саме тому дослідження дискурсивного втілення етикетних ситуацій у контексті спілкування між членами суспільства набуває все більшої актуальності.

Слово “етикет” увійшло в міжнародний лексикон за часів правління французького короля Людовика XIV. Проте правила поводження між людьми мають дещо довшу історію. Визначались ці правила не лише королівськими указами, а певними обставинами, серед яких – звичаї і традиції кожного окремого народу, нації, рівень розвиненості країни, зовнішня політика держави, рівень розвитку моралі.

Як стверджують учені, одна з найперших книг з етикету була написана в Єгипті близько 2350 року до н.е. і мала назву “Инструкции по поведению”. Проте сама книга до нас не дійшла.

А в історичних пам'ятках давньої Індії йшлося про моральний обов'язок, якого мали дотримуватись люди та боги. Цей моральний обов'язок мав зовнішній прояв через дхарму (етикет). Саме в давній Індії було сформульоване правило, згідно з яким кожна людина має дотримуватись церемоніалу. За вимогами давньоіндійського етикету, люди мали були дотримуватись обрядів та ритуалів, чистоти у стосунках, з повагою та розумінням ставитись до батьків, виявляти турботу, гуманізм у стосунках з іншими людьми, утримуватись від лайливих висловів, грубих виразів тощо. Індивід, який порушував правила етикету, вважався бунтівником. Правила етикету, відображені в давніх пам'ятках індійської культури, не змушують людину чинити саме так або інакше, а лише нагадують про колективний моральний досвід людства.

Непересічного значення надавав етикету давньокитайський філософ Конфуцій. Він розробив концепцію ідеальної людини, характерними рисами якої були: гуманність, любов до оточуючих людей, справедливість, ввічливість та повага до дорослих. Етикет, у розумінні Конфуція, – це норма спільного існування в суспільстві, в якому впроваджений вищий моральний закон людства. Важливе місце відводилось також вихованню та навчанню китайських громадян, музиці, поезії, за допомогою яких, на думку філософа, досягається досконалість, краса та гармонія індивіда з суспільством. Конфуцій був переконаний, що порядок у суспільстві може бути встановлений за умов дотримання правил етикету та культури спілкування.

Японська культура, в свою чергу, виокремлює такі норми етикету: зобов'язання, ритуал його дотримання та обов'язок вдячності. Як основа етикету розглядалися гуманні стосунки з оточуючими людьми та ввічливе ставлення до батьків. Характерною рисою японців у прояві почуттів була стриманість. Посмішка – це ознака їх увічливості та делікатності. Прояви японської ввічливості різноманітні. Вона передбачає повагу в розмові з чужими людьми, батьками, старшими за віком людьми. Етикет мовного спілкування в Японії вимагає прояву чіткої соціальної позиції того, хто говорить. Раніше займенник “я” мав право вживати лише імператор. Увічливість – ще одна характерна риса японського етикету. У наш час ця риса стала обов'язковою вимогою службового етикету, нормою поведінки при вступі на роботу, у навчанні.

Грецький етикет у давні часи був своєрідним міжнародним еталоном. Греки відзначалися м'якістю та делікатністю мовної поведінки. За тодішніми правилами етикету

посол не мав переривати свого співбесідника, він обов'язково повинен був терпляче вислухати того, з ким розмовляв.

У часи Середньовіччя велике визнання дістав трактат з правил поведінки “Дисципліна клерикаліс”. Він містив у собі розділи, де викладалися правила ведення бесід, поводження з гостями тощо. Проте за цих часів етикет передусім корегував мовну поведінку представників аристократичних кіл суспільства та релігії і мало впливав на підвищення культури спілкування широких верств простого населення.

Етикет у його класичному вигляді широко розвивався в період феодалізму та в часи французького абсолютизму. У 1713 р. у Франції вийшла книга з правил етикету – “Мистецтво галантних бесід, або Як стати гарною людиною з хорошими манерами”. Адресована вона була аристократам. Поступово етикет входив у життєвий устрій дворянського суспільства та міцно закріплювався, як мірило вихованості людини. Знання правил етикету в значній мірі визначало соціальний статус особистості та приналежність її до певного прошарку суспільства.

Стриманість та поміркованість завжди розглядалися як основа ввічливої поведінки. За умов дотримання загальнолюдських моральних норм уплив їх на особистість підвищувався. Адже, як доводять учені, – це синтез моралі та ввічливості.

У витоків розробки норм українського мовного етикету стояв Володимир Мономах. Його повчання – це своєрідний кодекс, філософська основа українського етикету. Книга містить правила поводження між людьми. “Правильне життя” будь-якої людини досягається “правильними вчинками” (молитвою, ритуальними формами поведінки тощо).

Специфічні риси українського етикету найбільш повно відображені у творах видатних митців та філософів свого часу: “Апокрисис” Христофора Філалета, “Писание до всех обще в Лядской земли живущих” Івана Вишенського, “Об истинной вере” Інокентія Гизеля, що уклав “Синописис” (огляд), у якому знайшли відображення відомості про походження та побут слов'ян, історію України, етикет та моральні норми нашого народу.

Неабияке значення для становлення і розвитку українського етикету мало відкриття у 1632 році Петром Могилою першого в Україні вищого навчального закладу – Києво-Могилянської колегії, яка в 1701 році отримала статус академії. Серед викладачів та професорів академії були Йосиф Горбачький, Лазар Баранович, Йосиф Краковський, Феофан Прокопович – автор “Духовного регламенту” (1720р.). Філософ визначає людину як мікрокосмос, яка своєю працею та нормами поведінки має розвивати і підтримувати гармонію та порядок у світі.

Аналізуючи історію вітчизняного етикету, слід віддати належне тому внеску, що його зробив видатний український філософ і педагог Г.Сковорода. Укладений ученим курс “Християнського добронравія” по праву можна назвати “українським етикетом”. Учений проголосив ідею “трьох світів”, які виявляються в двох натурах, одну з них він назвав видимою – етикетною, а другу – невидимою – духом. Головним критерієм людського існування Г.Сковорода вважав самопізнання, виявлення внутрішнього “сердечного Я”. Адже завдяки доброчесності та порядності етикетні форми та правила набувають характеру повноцінності.

Незважаючи на те, що в своїх працях вітчизняні дослідники спиралися на досягнення українського народного мовного етикету його скарби до цього часу ще не отримали належної оцінки. Адже український народний етикет вироблявся впродовж тисячоліть, сягаючи дохристиянського періоду. Окремі етикетні вислови українців пов'язані з язичеською традицією. Так, жінка, вибачаючись за недобре сказане слово, говорила: “шануючи сонечко святе, і піч, і стіл”. А чоловік, стримуючись від лайливих слів, промовляв: “сказав би, та піч у хаті”. Такі вирази були пов'язані з культурами сонця, печі, стола. Люди вірили в те, що шанобливе ставлення до цих речей та предметів додасть їм життєвої сили та добробуту.

Український мовний етикет сьогодні існує у цілій системі мовних знаків, символів, формул увічливості, жестів, що відтворюють найдавніші звичаї та традиції нашого народу.

“Слово чемне кожному приємне”, “Красне слово – золотий ключ”, “Найвища шляхетність – у Слові”. Саме за такими неписаними законами українці виховувались століттями. Саме звідси черпались джерела ввічливого, уважного, толерантного ставлення до співрозмовника, гостинності. Характерні риси ввічливості формувались у дитини з самого народження. Материнська колісанка, ніжні слова батьків – це основа, на якій будувалась система національного українського етикету.

Дослідники відзначають також відмінності між повсякденним та святковим мовним етикетом українського народу. Значущими є формули мовної етикетної поведінки, що супроводжували й інші обряди – народження, весілля, похорон. Наприклад, уперше побачивши немовля, гість мав виголосити: “Ой, який негарний!”, а потім висловлювати традиційні слова вітання. Усталені правила поведінки використовувались і в багатьох інших обрядах.

Звичайно, протягом багатьох століть український мовний етикет зазнав значних змін, збагатився і знаходить свій вияв у вигляді певних етикетних конструкцій. Тому вивчення українського мовного етикету неможливе без знання історичного шляху розвитку українського народу.

Таким чином, результати короткого екскурсу в історію зародження та розвитку етикетних форм спілкування засвідчує необхідність пошуку оптимальних шляхів і способів підвищення коефіцієнта їх дій та розширення сфери впливу на особистість.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Байбурин А.К., Топорков А.Л. У истоков этикета. Этнограф. очерки. – Ленинград: Наука, 1990. – 168 с.
2. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. – К.: Рідна мова, 1998. – 475 с.
3. Бугай Н. Український етикет. Кн.2. – К., 2002. – 255 с.
4. Матвеев В., Панов А. В мире вежливости. – 1991. – 131 с.
5. Трофименко В., Волгин А. Поговорим об этикете. – М.: Московская правда, 1991. – 95 с.

УДК 371.135

О.А. Зуброва

### **МІСЦЕ ПРОФЕСІЙНИХ ОСОБИСТІСНИХ ЯКОСТЕЙ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ**

*У статті уточнюється зміст поняття “якість особистості”, визначається місце професійних особистісних якостей у структурі особистості, з’ясовуються особливості розвитку особистості у студентському віці.*

*In the article the notion “personal quality” is specified, the place of professional personal qualities in the structure of personality is defined, the peculiarities of students’ personal development are elucidated.*

**Постановка проблеми.** Динамічний розвиток сучасного суспільства зумовлює необхідність підготовки фахівців, які б могли ефективно здійснювати професійну діяльність у нових умовах. Для цього вже недостатньо володіти певним набором знань, вмінь та навичок, на перший план виходить саме особистість професіонала зі сформованими професійними особистісними якостями. Особливого значення особистісний компонент професіоналізму набуває у фахівців, чия діяльність спрямована на іншу людину, зокрема вчителів.

**Аналіз досліджень з проблеми.** В арсеналі сучасної психолого-педагогічної науки є ґрунтовні дослідження особистості, здійснені О.Бодальовим, А.Петровським, К.Платоновим та ін. Розробкою питань, пов’язаних з особистістю вчителя та його професійними